

UOT 372.3/4

ƏNƏNƏLƏR KİÇİK YAŞLI MƏKTƏBLİLƏRİN AİLƏ VƏ MƏKTƏBDƏ ƏXLAQ TƏRBIYƏSİNİN VACİB ŞƏRTLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ**Mətanət Arzu qızı Feyzullayeva***Mingəçevir Dövlət Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0000-2818-5404**E-mail:** Feyzullayevamtant26@gmail.com

Açar sözlər: milli adət-ənənələr, kiçik yaşlı məktəblilər, əxlaq tərbiyəsi, ailə tərbiyəsi, məktəb tərbiyəsi, mənəvi dəyərlər, sosiallaşma, şəxsiyyətin formalaşması, pedaqoji proses

Ключевые слова: национальные традиции, младшие школьники, нравственное воспитание, семейное воспитание, школьное воспитание, духовные ценности, социализация, формирование личности, педагогический процесс

Key words: national traditions, primary school children, moral education, family upbringing, school education, moral values, socialization, personality development, pedagogical process.

Müasir dövrdə qloballaşma, informasiya bolluğu və sosial-mədəni transformasiyalar uşaqların mənəvi dünyasına birbaşa təsir göstərir. Bu baxımdan kiçik yaşlı məktəblilərin əxlaq tərbiyəsi həm ailənin, həm də məktəbin qarşısında duran prioritet vəzifələrdən biridir. Əxlaq tərbiyəsinin səmərəli təşkili üçün milli-mənəvi dəyərlərə, xüsusilə xalqın əsrlər boyu formalaşdırdığı adət və ənənələrə istinad edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan xalq pedaqogikasında tərbiyə məsələləri ailə mühiti, milli adət-ənənələr, mərasimlər, folklor nümunələri və davranış modelləri vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Bu baxımdan ənənələr kiçik yaşlı məktəblilərin ailə və məktəbdə əxlaq tərbiyəsinin vacib şərtlərindən biri kimi çıxış edir.

Xalq pedaqogikasında ənənələrin tərbiyəvi mahiyyəti. Azərbaycan xalq pedaqogikası uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasında milli-mənəvi dəyərlərin rolunu yüksək qiymətləndirir. Xalq pedaqogikasında tərbiyə prosesi həyatla, əmək fəaliyyəti ilə, ailə münasibətləri ilə sıx bağlıdır və bu prosesdə ənənələr aparıcı yer tutur [1, s. 45].

Xalq pedaqogikasında tərbiyə məsələləri nəsillərarası təcrübənin ötürülməsi prinsipi üzərində qurulmuşdur və bu ötürmə mexanizminin əsas vasitələrindən biri adət və ənənələrdir. Ənənələr uşaqlarda böyüyə hörmət, kiçiyə qayğı, vətənpərvərlik, əməksevərlik, mərhəmət kimi keyfiyyətlərin formalaşmasına xidmət edir. Bu xüsusiyyətlər kiçik yaşlı məktəblilərin əxlaq tərbiyəsinin əsas istiqamətlərini təşkil edir [2, s. 28].

Ailədə ənənələrin əxlaq tərbiyəsində rolu. Ailə uşağın ilk sosiallaşma mühitidir. Əxlaq normaları ilkin olaraq ailədə formalaşır. Uşaqların əxlaq tərbiyəsi erkən yaşlardan başlanmalı və ailədə müsbət davranış nümunələri ilə möhkəmləndirilməlidir. Valideynlərin gündəlik davranış tərzi, bir-birinə və ətrafdakılara münasibəti uşağın şüurunda model kimi formalaşır və təqlid yolu ilə mənimsənilir. Bu baxımdan ailə mühitində ardıcılıq, səmimiyyət və məsuliyyət hissəsinin qorunması xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Ailə daxilində milli bayramların qeyd olunması, böyüklərə hörmətin nümayiş etdirilməsi,

qonaqpərvərlik ənənələrinin yaşadılması uşağın davranış modelinə çevrilir. Birgə süfrə arxasında toplaşmaq, ailə üzvləri arasında qarşılıqlı qayğı və dəstək münasibətlərinin mövcudluğu uşağın empatiya və mərhəmət hissələrini inkişaf etdirir. Bu proses uşağın daxili nəzarət mexanizminin formalaşmasına şərait yaradır [3, s. 52]. Xalq pedaqogikasında ailə “ilk məktəb” hesab olunur və burada öyrədilən ənənələr uşağın sonrakı həyatında sabit mənəvi dayaq rolunu oynayır. Eyni zamanda ailədə formalaşan ənənələr uşağın sosial münasibətlər sisteminə uyğunlaşmasını asanlaşdırır, ona düzgün seçim etmə və məsuliyyət daşıma bacarığı qazandırır. Əgər ailədə mənəvi dəyərlər ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə ötürülsə, uşaq cəmiyyət daxilində etik normalara riayət edən, milli-mənəvi kimliyini qoruyan bir şəxsiyyət kimi formalaşar [1, s. 73].

Məktəbdə ənənələrin əxlaq tərbiyəsində tətbiqi. Məktəb ailədə başlanmış əxlaq tərbiyəsini sistemli şəkildə davam etdirir. Mənəvi-əxlaqi tərbiyənin məqsədi uşağın daxili dəyərlər sisteminin formalaşdırılması kimi müəyyən edilir və bu prosesdə milli-mədəni irsin əhəmiyyəti xüsusi vurğulanır. Bu baxımdan məktəb yalnız bilik verən müəssisə deyil, eyni zamanda şəxsiyyət formalaşdırıcı sosial-pedaqoji mühit kimi çıxış edir.

Məktəbdə milli bayramların keçirilməsi, folklor nümunələrinin öyrədilməsi, tarixi şəxsiyyətlərin həyatının təbliği ənənələr vasitəsilə əxlaqi keyfiyyətlərin möhkəmlənməsinə xidmət edir [4, s. 64]. Bu tədbirlər şagirdlərdə vətənpərvərlik hissənin güclənməsinə, kollektivçilik və sosial məsuliyyət anlayışının formalaşmasına şərait yaradır. Eyni zamanda sinifdən xaric və tərbiyəvi tədbirlər vasitəsilə şagirdlər öyrəndikləri dəyərləri praktik mühitdə tətbiq etmək imkanı əldə edirlər.

Milli adət və ənənələrin bədii-estetik mahiyyətini təhlil etsək görərik ki, bu ənənələr yalnız estetik zövq formalaşdırmır, həm də mənəvi dəyərlərin şüurlu şəkildə mənimsənilməsinə kömək edir. Onlar uşaqlarda milli kimlik şüurunun, mədəni irsə bağlılığın və mənəvi məsuliyyət hissənin möhkəmlənməsinə təsir göstərir [5, s. 118]

Ənənələrin kiçik yaşlı məktəblilərin şəxsiyyətinin formalaşmasına təsiri. Kiçik yaşlı məktəblilər emosional və təqlidə meyilli olduqları üçün ənənəvi davranış modellərini asanlıqla mənimsəyirlər. Bu mərhələdə verilən mənəvi dəyərlər daha davamlı olur. Xalq pedaqogikasında uşaqların tərbiyəsi nümunə və təcrübə üzərində qurulur, nəsihət isə ikinci planda qalır [2, s. 61]. Ənənələr vasitəsilə: Kollektivçilik, məsuliyyət hissi, vətənə bağlılıq, humanizm, ədalətlik kimi keyfiyyətlər formalaşır. Bu isə müasir cəmiyyət üçün sosial cəhətdən yetkin şəxsiyyət yetişdirilməsinə xidmət edir.

Aparılan nəzəri və pedaqoji təhlillər göstərir ki, ənənələr kiçik yaşlı məktəblilərin ailə və məktəbdə əxlaq tərbiyəsində vacib və sistemli şərtlərdən biridir. Xalq pedaqogikasına əsaslanan milli adət və ənənələr uşağın mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərinin formalaşmasında davamlı təsir göstərir, yalnız davranış qaydalarını öyrətməklə kifayətlənmir, onların mənəvi mahiyyətini anlamağa və gündəlik həyatda tətbiq etməyə imkan yaradır. Ailə ilkin mənəvi bazanı formalaşdırır, hörmət, məsuliyyət, mərhəmət və əməksevərlik kimi keyfiyyətlərin təməlini qoyur, məktəb isə bu bazanı elmi-pedaqoji əsaslarla zənginləşdirir və dəyərlərin sosial mühitdə tətbiqini təmin edir. Bu qarşılıqlı vəhdət uşağın fərdi və sosial inkişafını dəstəkləyir. Milli adət və ənənələrin qorunması və təhsilə inteqrasiyası isə harmonik, mənəvi cəhətdən yetkin və milli kimliyini dərk edən şəxsiyyətin formalaşmasına xidmət edir.

Problemin aktuallığı. Müasir qloballaşma və rəqəmsal mühit uşaqları müxtəlif, bəzən ziddiyyətli dəyərlərin təsiri altına salır. Bu isə milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və ötürülməsi məsələsini aktuallaşdırır. Kiçik yaşlı məktəblilərin əxlaq tərbiyəsində ənənələrin rolunun elmi-pedaqoji baxımdan araşdırılması mühüm əhəmiyyət daşıyır, çünki məhz bu yaş dövründə formalaşan keyfiyyətlər şəxsiyyətin gələcək inkişafını müəyyən edir.

Problemin elmi yeniliyi. Tədqiqatın elmi yeniliyi ənənələrin əxlaq tərbiyəsində yalnız mədəni element kimi deyil, sistemli pedaqoji mexanizm kimi təhlil edilməsidir. Ailə və məktəbdə ənənələrin qarşılıqlı təsiri kompleks şəkildə əsaslandırılır və xalq pedaqogikasının müddəaları müasir tərbiyə konsepsiyası ilə əlaqələndirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Tədqiqat nəticələri məktəblərdə tərbiyə işinin təşkili, sinifdən xaric tədbirlərin və milli mərasimlərin pedaqoji məqsədlə planlaşdırılması üçün istifadə oluna bilər. Eyni zamanda materiallar valideynlər və müəllimlər üçün metodik vəsait kimi tətbiq edilə bilər. Bu yanaşma mənəvi cəhətdən yetkin və sosial məsuliyyətli şəxsiyyətin formalaşmasına xidmət edir.

Ədəbiyyat

1. Bədəlova Ə.S. Azərbaycan xalq pedaqogikası. / Bədəlova Ə.S., - Bakı: Müəllim, - 2009, - 302 s.
2. Əliyeva S. Xalq pedaqogikasında tərbiyə məsələləri / Əliyeva S., Bakı, - 2016, - 172 s.
3. Vəliyeva. Z. İ. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların əxlaq tərbiyəsi / Vəliyeva. Z. İ., - Bakı: ADPU - nəşriyyatı, -2012, - 136 s.
4. Иванов А. В. Духовно-нравственное воспитание детей, подростков и юношества. / Иванов А. В., Москва: ЛитРес, -2021, - 320 с.
5. Hüseynov İ. Azərbaycan milli adət və ənənələrin bədii-estetik mahiyyəti / Hüseynov İ., Bakı, - 2002, - 302 s.

M.A.Feyzullayeva

Ailə mühitinin uşaq psixologiyasına və mənəvi dəyərlərinin formalaşmasına təsiri Xülasə

Məqalədə ənənələrin kiçik yaşlı məktəblilərin əxlaqi tərbiyəsində rolu araşdırılır. Ənənələr ailə və məktəb mühitində uşağın şəxsiyyətinin və sosial bacarıqlarının formalaşmasında mühüm amil kimi çıxış edir. Ailədə adət-ənənələr hörmət, dürüstlük, əməksevərlik və paylaşma kimi dəyərləri aşılrayır, məktəb isə bu dəyərlərin praktik tətbiqini və kollektiv davranışın inkişafını təmin edir. Tədqiqatlar göstərir ki, ənənələrin erkən yaşda mənimsənilməsi empatiya, sosial məsuliyyət və milli şüurun formalaşmasına müsbət təsir göstərir.

М.А.Фейзуллаева**Традиции как важное условие нравственного воспитания младших школьников в семье и школе****Резюме**

В статье рассматривается роль традиций в нравственном воспитании младших школьников. Традиции являются важным фактором формирования личности и социальных навыков ребёнка в семье и школе. Семейные обычаи воспитывают уважение, честность и трудолюбие, а школа способствует практическому усвоению этих ценностей. Исследования подтверждают, что раннее приобщение к традициям развивает эмпатию, социальную ответственность и национальное самосознание детей.

М.А. Feyzullayeva**Traditions as an important condition for moral education of young schoolchildren in family and school****Summary**

This article explores the role of traditions in the moral education of young schoolchildren. Traditions serve as an important factor in shaping children's personality and social skills in family and school settings. Family customs instill respect, honesty, and diligence, while school supports the practical application of these values. Research shows that early exposure to traditions enhances empathy, social responsibility, and national identity in children.

Redaksiyaya daxil olub: 26.02.2026